

TAALUNIE-SPELLING 'SLEGS VIR HOGER OPGELEIDES'

spelling

Na jaren van betrekkelijke rust is de discussie over de spelling weer opgelaaide. Aanleiding daartoe vormden de voorstellen voor een spellinghervorming van de Taalunie. In maart is een aflevering van het televisieprogramma Het Capitool aan dit onderwerp gewijd. Een van de discussianten was Jan Berits, mede-oprichter en ex-voorzitter van de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling. Zijn inbreng in dat gesprek was voor de Moer-redactie reden hem uit te nodigen om zijn reactie op de spellingvoorstellen in Moer te verwoorden.

Inleiding

Gesprekken over spellinghervorming verlopen vaak chaotisch. Dat was ook het geval toen spellinghervorming op 5 maart jongstleden in het televisieprogramma *Het Capitool* ter sprake kwam. Naast emotionele factoren speelt daarbij ook gebrek aan kennis een rol, zo is me in de loop der jaren gebleken. Wanneer mensen die zich over spelling uitlaten, er al van uitgaan dat de spelling een *kode* is, dus beslist niet de taal *zelf*, gaan ze evengoed maar al te vaak voorbij aan het gegeven dat het korrekte gebruik van die kode vergaande implicaties heeft op maatschappelijk gebied en voor het onderwijs.

In februari 1989 maakte de 'Spellingwerkgroep ad hoc' van de Taalunie het rapport openbaar waarin ze beargumenteerde voorstel-

len doet voor een spellinghervorming met betrekking tot de werkwoordspelling, de bastaardwoorden, verbindingsletters en diakritische tekens.¹

In dit artikel formuleer ik eerst een zevental bezwaren tegen dit rapport. Vervolgens bespreek ik de voorstellen van de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling (verder: VWS) voor een doelmatige, goed en snel leerbare spelling.

Bezwaren

Ten eerste. Het is grotendeels gesteld in voor niet-taalkundigen zeer moeilijk te begrijpen vaktaal, zodat zelfs 'hoger opgeleiden' (deze term wordt in het rapport meermalen gebruikt) heel veel moeite zullen hebben om het te be-

grijpen. Weliswaar is de samenvatting beter leesbaar, maar die heeft alle kenmerken van een met politieke behendigheid opgehangen rookgordijn.

Ten tweede. De veranderingsvoorstellen zijn marginaal en komen bovendien vaak neer op verslechtering in plaats van verbetering, wat bijvoorbeeld heel duidelijk het geval is met de voorstellen omtrent de bastaardwoorden en omstrent de tussenletters *e(n)* in woorden als boeke(n)kast, helde(n)daad, koninginne(n)dag, enzovoort.

Ten derde. Hoewel de werkgroep in die zin gehoor heeft gegeven aan de stem 'des gansen volks' dat ze voor elk woord één spelling voorstelt, zet ze op die manier de deur wagenwijd open voor de slechtste spellingen van woorden die nu op twee en soms zelfs op vier verschillende manieren gespeld mogen worden. Het gevaar is heel groot dat bijvoorbeeld *bibliotheek* verplicht zal worden in plaats van het voortreffelijke *biblioteek*, *entoesiasme* niet meer zal mogen, maar vervangen zal worden door *enthoesiasme*, *entousiasme* of *enthousiasme*, terwijl voor de beste, nu nog verboden, spelling *entoeziasme* de deur stevig op de grendel zit.²

Ten vierde. De grote behoudendheid van de voorstellen lijkt vooral ingegeven door wat hoger opgeleiden en jongeren (van 18 tot 35 jaar) blijkens verricht onderzoek ervan (zullen) vinden. Ik motiveer deze veronderstelling met de volgende citaten uit het rapport.

'In Nederland is er ook een consistent verband tussen de uitgesproken voorkeuren en de opleiding van de respondenten: hoe hoger die is, hoe minder men voelt voor vernederlandsing' (bladzij 61, over bastaardwoorden). En op dezelfde bladzij: 'hoe jonger de respondent, hoe groter de voorkeur voor de "vreemde spelling"'.

Op bladzij 64 over de dubbelspellingen van werkwoorden (*gebeurt* en *gebeurd*, *bevordert* en *bevorderd* e.d.): 'Bij de woordparen is er zowel in België als in Nederland een sterk verband van de antwoordpatronen met zowel opleiding als leeftijd, telkens in dezelfde richting: grotere voorkeur voor de bestaande dubbelspelling naarmate de respondenten een hogere opleiding hebben (in Nederland voor 11 van de 12 voorgelegde woorden, in België

voor 8), en jonger zijn (Nederland voor 6, België voor 7 woorden). De omgekeerde relatie komt voor geen enkel paar voor.'

Op bladzij 67 over onder andere *au-ou* en *ei-ij* staat: 'Wat het opleidingsniveau van de ondervraagden betreft, dat blijkt in Nederland in de meeste gevallen een invloed te hebben op de keuze: telkens neemt het aantal opties voor behoud van de huidige officiële spelling toe naarmate het niveau stijgt.' En: 'Correlaties met de leeftijd ontbreken bijna volledig; wel moet opgemerkt worden dat voor *ischlies* de tweede optie veel populairder is bij de ouderen dan bij jongeren.'

Op bladzij 73: 'Hoe hoger de leeftijd, hoe meer men de voorkeur geeft aan vereenvoudiging. Dit geldt zowel voor Nederland als voor Vlaanderen. Hoe hoger de opleiding, hoe minder men voorstander is van vereenvoudiging.' Dat 'lager opgeleiden' wellicht ook graag officieel goed spellen en dat ouderen, zo niet altijd wijzer dan jongeren, toch wel op grond van ervaring en verworven inzicht meestal gefundeerder zullen oordelen, is blijkens de gedane voorstellen geen ogenblik bij de werkgroep opgekomen... En wat te denken van wat de werkgroep op bladzij 127 ten beste geeft over spellingen als *hij benoemd*, *zij speeld*, enzovoort, die zij als mogelijkheid aangeeft: 'er is maatschappelijke commotie te verwachten, met name van de hoger opgeleiden'.

Insinuerend zelfs is de laatste alinea van bladzij 123: 'In het Publieksonderzoek kregen de resulterende vormen (dit betreft eenvoudiger gespelde werkwoorden — J.B.) telkens een hoog bijvalspercentage; dat het hierbij vooral om de laagst opgeleiden ging is een gegeven dat op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden.' Zo kan een hoger opgeleide deze alinea 'interpreteren' als: 'Hé, wat zijn die laagst opgeleiden eigenlijk intelligent, die voelen veel voor een werkelijk goede spelling.' Maar ook: 'Ja natuurlijk, die laagst opgeleiden zijn lui en hebben slecht spellen geleerd, zeker ook nog een luie onderwijzer gehad. Nee, dan in mijn schooltijd, iedere dag een diktee, en wee je rapportcijfer voor taal als je werkwoorden fout spelde.' En déze hoger opgeleide leest die alinea uit het rapport nog eens over, knikt instemmend en glimlacht fijntjes...

Kijk, van dit soort passages is in de samenvatting van het rapport niets terug te vinden.

Maar ze sporen wel op een slinkse manier de hoger opgeleiden aan tot spellingbehoud en

treffen de eigenlijk veel intelligenter reagerende 'laagst' opgeleiden onder de gordel.

Ten vijfde. Op bladzij 77 staat naar aanleiding van het beroepsgroepenonderzoek waarop de werkgroep haar voorstellen mede baseert, onder andere het volgende:

'Onderwijsmensen vinden de huidige spelling moeilijk onderwijsbaar. Hiervoor brengen de andere groepen geen begrip op. Opmerkelijk is verder dat men, afgezien van de basisschoolleerkrachten, de werkwoordspelling onaangevoerd wil laten.' En op bladzij 78: 'Alleen de onderwijzers zijn verbaasd in de andere richting: zij vragen zich af waarom niet iedereen voor de allereenvoudigste vormen heeft gekozen (bijv. *hij wort*).' In de samenvatting staat op bladzij 163 over dat beroepsgroepenonderzoek één zin: 'In het beroepsgroepenonderzoek kwam in het algemeen vooral de wens naar voren dat er zo min mogelijk aan de huidige spelling veranderd zou worden, behalve wat de dubbelspellingen van de bastaardwoorden betreft, die men — op welke manier dan ook — opgeheven wenst te zien.'

U ziet het, onderwijsmensen, basisschoolleerkrachten, onderwijzers: niet alleen hebben andere beroepsgroepen geen begrip voor uw moeilijkheden, de werkgroep heeft uw inbreng niet eens belangrijk genoeg gevonden om er in de samenvatting melding van te maken. Ze is ook hier een 'onder-de-tafel-werk-groep'.

Ten zesde. Hoewel aan de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling in het rapport 16 regels worden gewijd (bladzij 23), is in de bibliografie bij het rapport vrijwel niets opgenomen van het vele dat over ons streven is geschreven³ en waarvan het meeste is te vinden in de 24(!) jaargangen van ons orgaan *VWS-Nieuws*.⁴ En van I. v.d. Velde is wel de dissertatie over 'de tragedie der werkwoordvormen' (1956) opgenomen, maar niet het in 1968 verschenen boekje *Spellingvereenvoudiging, onderwijskundige en sociale noodzakelijkheid*.

Bovendien wordt de bibliografie ontsierd met de door dr Lode Craeybeckx verzamelde galspuwsels van een aantal zeer hoog opgeleiden en bekende schrijvers, allen tegenstanders van spellingverbetering. De dwaze titel van het boekje, *Sluipmoord op de spelling*, doet vermoeden dat er enorm veel onzin in staat. Welnu, dat klopt.

Ten zevende. Ik heb ernstige bezwaren tegen wat de werkgroep nu *precies* met de spelling wil. Deze bezwaren worden toegelicht in het vervolg van mijn artikel, waarin uiteengezet wordt hoe de VWS de spelling wil verbeteren en waarom onze veranderingsvoorstellen, in tegenstelling tot die van de werkgroep, wél tot een beter bruikbare en bovendien snel en goed leerbare spelling leiden.⁵

Wat de VWS beoogt

In 1980 formuleerde de VWS een 'totaalpakket' van na te streven spellingveranderingen, Spelling-85 genaamd.⁶ Om strategische redenen hebben we Spelling-85 vervangen door een prioriteitenlijst: de *allernoodzakelijkste* verbeteringen staan bovenaan en onderaan staan er een paar die desnoods uitgesteld zouden kunnen worden tot het begin van de 21e eeuw. Die prioriteitenlijst ziet er zo uit:

- 1 Konsekwent gebruik van de letter *t* als weergave van de spraakklank /t/ en konsekwent gebruik van de letter *d* als weergave van de spraakklank /d/:
de hont — hij wort — ik vint — ze heeft 't gehaalt — hij lade in — ze beelde uit — 't gas brande — 't miste.
- 2 Eenheid in de *ei/ij-* en de *au/ou-*spelling.
- 3 Vernederlantsing van zo veel mogelijk categoriën bastaardwoorden (= ingeburgerde vreemde woorden).
Enkele voorbeelden:
-eau wort -o: kado — buro
x wort ks: ekstra — kontekst
y wort j of i of ie: joga — simpatie — enziem
q wort k of kw: keu — kiet — konsekwent.
- 4 Weglating van niet-uitgesproken letters, bijvoorbeeld: fantasies, vrou, dorpstraat, boerekool, ertesoep, leew, lewen, nieuw, tee, bibliotheek, amtenaar.
- 5 Verbetering van de *il/ie-*spelling (zoals: steeds -ie aan 't eint van 'n woort: bamie — skie).
- 6 Konsekwenter gebruik van de letter *p* als weergave van de spraakklank /p/: wep - klup.
- 7 Aanpassing van de *g/ch-*spelling (bijvoorbeeld: één spelling voor nog en noch, ligt en licht).
- 8 Verbetering van de spelling van de ongearticuleerde klinker (sjwa), bijvoorbeeld: 't litwoort *een* wordt 'n, en 't achtervoegsel *-lijk* wort *-lik* of *-lek*: vrolik/vrolek.
- 9 Betere regelgeving voor — en zinvoller gebruik van — hulptekens (waaronder 't koppelteken) en hoofdletters, bijvoorbeeld: bom-melding — remingreep — Spanje/spaanse.

10 Bij meer erkende uitspraken evenveel erkende spelwijzen, bijvoorbeeld: therapeut/terapeut — au- to/oto — universiteit/universiteit.

Werkwoordspelling

Dat de spelling van de spraakklanken /t/ en /d/ bovenaan staat, zal geen enkele leraar, noch bij het basisonderwijs noch bij het voortgezet onderwijs, verwonderen. Alleen door ónze oplossing immers komt er een eind aan de 'werkwoordelijke tragedie'.

Veel taalleraren zijn door hun beroep gedefor- meerd. Ik bedoel daarmee dat ze, doordat ze het hun plicht achten op de spelling van hun leerlingen te letten, er heel veel moeite mee hebben andere teksten dan die van hun leerlin- gen normaal te lezen. Normaal lezen is immers de betekenis van groepen woorden in je opne- men zonder naar de afzonderlijke letters te kij- ken.⁷ Een normale lezer ziet niet of er aan het eind van een woord een *d*, *t* of *dt* en midden in een woord *t* of *tt*, *d* of *dd* staat.

Ik durf dan ook de stelling aan dat de talloze fout gespelde werkwoorden die wij, gedefor- meerden (ik ben er helaas ook één), dagelijks in kranten, tijdschriften, boeken en 'op de buis' aantreffen, eigenlijk goed gespelde werk- woorden zijn. Sterker nog, in de loop van de eeuwen waarin Nederlands is opgeschreven, hebben brieven, dagboeken, officiële doku- menten, romans, gedichten, kortom teksten, een bonte afwisseling opgeleverd van met *t*, *d*, *dt* of *tt* gespelde *t*-klanken en van met *d* of *dd* gespelde *d*-klanken. Die bonte afwisseling is er eigenlijk nog, maar normale lezers merken dat niet op.

Zelfs zeer hoog opgeleide officieel-goed- spellers spellen nog wel eens een werkwoord fout, maar noemen dat, als ze betrapt worden, een 'slip of the pen' (zo spreken zeer hoog op- geleiden vaak Nederlands) of geven hun sekre- tresse de schuld, zich al dan niet openlijk be- klagend over het nivo van het taalonderwijs dat deze dame genoten heeft.

Het is volstrekt onbegrijpelijk dat de werk- groep ons /t/ = *t* en /d/ = *d*-standpunt niet heeft overgenomen. In *Het Capitoel* heb ik zeer nadrukkelijk betoogd dat het moedertaal- onderwijs bij deze eenvoudige ingreep enorm veel baat zou hebben. Al na het zogenaamde aanvankelijk leesonderwijs, dus als ze een jaar of acht zijn, kunnen de leerlingen dan *alle*

werkwoorden, althans voor zover het de *d*'s en *t*'s betreft, onberispelijk spellen. Kom daar nu eens om! Met het terugbrengen van de (vele) tijd die aan het spellingonderwijs verlo- ren gaat (terwijl blijkens een recent onderzoek van het CITO een korrekte spelling voor minstens 25% van de leerlingen niet haalbaar blijkt), komt er meer ruimte voor *zinvol* onder- wijs in de moedertaal.

De werkgroep beperkt zich met betrekking tot de werkwoordspelling tot het aangeven van enkele mogelijkheden. Eén daarvan is het af- schaffen van *t*-verdubbeling en *d*-verdubbeling in zwakke verleden tijden (hij *wachte*, hij *ant- woorde*), gekombineerd met in de 2e en 3e persoon enkelvoud van de tegenwoordige tijd een slot-*d* als er in andere vormen van het werkwoord een /d/ hoorbaar is. Dus *hij word* wegens *worden*, *hij speelt* wegens *speelde*, *hij bald* wegens *balde*, enzovoort. En lezer, hou je vast, de werkgroep is van mening dat op die manier een 'volledige oplossing van de problematiek' wordt bereikt, zoals ze op blad- zij 124 meedeelt. Je zou bijna zeggen: de grootste gotspe van deze eeuw! De werkgroep valt hier in de afgrond doordat ze *raaskald* in plaats van op te letten. En ze *komt* in de pro- blemen als de VON eenmaal *gromd*, wat de VON hopelijk gaat doen.

Op bladzij 166 noemt de werkgroep een wijzi- ging van de werkwoordspelling 'zeer ingrij- pend'. Hierboven heb ik duidelijk gemaakt waarom ik dat volstreekte onzin vind.

Bastaardwoorden

De spelling van die bastaardwoorden waarvan de uitspraak algemeen plaatsvindt met *Neder- landse spraakklanken*, zou volgens ons aange- past moeten worden aan de Nederlandse regels.

Zo wordt een groot aantal Engelse woorden al sinds tientallen jaren op z'n Nederlands uit- gesproken, terwijl de spelling is 'achtergeble- ven'. Hoe eerder we *keek*, *resen*, *bebie*, *komp- joeter* (vergelijk: ik stomp Joep) enzovoort gaan schrijven, hoe beter. En dat geldt ook voor Franse 'indringers' als *kado*, *buro*, *nivo*, *twalet* (slechts supersnobs spreken dit woord op z'n Frans uit), *kafee*, *komitee*, *dinee*, *kwa- zie*, *soepee*, *sent*, *piknik*, *sjiek*, *sjofeur*, enzovoort.

Er is dus een grote *achterstand*. Volgens de

VWS zou het wenselijk zijn het inhalen van de achterstand op te dragen aan een snel werkende commissie, die daarna als permanente commissie bijvoorbeeld om de vijf jaar een lijst zou kunnen publiceren van die 'vreemdelingen' die zich intussen definitief aan de Nederlandse uitspraak hebben aangepast.

De hierboven geschetste gang van zaken heeft drie enorme voordelen:

- De spelling van de bastaardwoorden wordt even goed en snel leerbaar als onze radikaal verbeterde werkwoordspelling.
- Het Nederlands kan zich langer als taal met een *eigen* uitspraak en een *eigen* spelling handhaven temidden van onze sterke buren, ook al is te vrezen dat op die manier slechts *uitstel van executie* (eksekusie, eksekuutsie) wordt bereikt.
- Er gebeurt dan feitelijk wat al eeuwenlang is gebeurd, maar nu sneller en doelmatiger.

Stomme letters

Weglating van niet uitgesproken letters leidt eveneens tot *snellere en betere leerbaarheid*. Weg dus met die in dubbele zin 'stomme' *h's* in de bastaardwoorden en Nederlandse woorden als *tans*, *altans* en *tuis*, de *ch* uit het Duitse *-isch*, de *u* van *eew*, de *w* van *vrou*, en een bord *ertesoe* is zoveel (h)eerlijker dan die *snert-erwtensoe*! Deze winterkost brengt me bij de door de werkgroep aanbevolen *koninginnendag*. Ik wijs de *Moer*-lezers erop dat een woord zo gespeld moet worden dat een lezer het *hele* woord begrijpt. Een stomme tussen-*n* en een dito tussen-*s* behoeven dan ook beslist niet op het papier te komen. *Pereboom* en *perrenboom* betekenen precies hetzelfde, evenals *staatschuld* en *staatsschuld*. Weg dus met die 'stommelingen'! Om te komen tot een zo doelmatig mogelijke, snel goed leerbare spelling.

Aktie

Als het denkende en tevens sociaal voelende deel van de Nederlandse bevolking, waartoe ik — en naar mijn stellige overtuiging terecht — de onderwijzenden reken, niet heel spoedig massaal in het geweer komt, is de kans op een werkelijk goede spelling al verkeken. Op bladzijde 159 van het rapport staat namelijk het volgende: 'De Werkgroep beveelt aan dat de opdracht aan de spellingscommissie — waarover het Comité van Ministers dus een besluit moet nemen — de volgende elementen zal bevatten: ...⁸ Wat er na die dubbele punt staat, komt neer op: doen wat de werkgroep heeft aanbevolen. En dat die voorstellen neerkomen op het elitair houden van de spelling heeft de lezer hopelijk begrepen.

Eén van de leden van dat Ministers-comité is de Nederlandse minister van WVC, de heer Brinkman. De manier waarop deze zich, voortijdig trouwens, over het rapport heeft uitgelaten, doet het ergste vrezen. Het is te hopen dat deze 'kultuurminister' tijdig tot het inzicht komt dat een doelmatiger spelling geen premie is op de 'slordigheid', zoals hij ten onrechte beweerd heeft, maar een kulturele verrijking.⁹ Een cultuur heeft immers pas werkelijk kwaliteit in een waarlijk 'zorgzame samenleving'. Uit wiens mond heb ik dat woordpaar ook weer zo vaak gehoord? Een zorgzame samenleving is er niet een waarin grote groepen, zoals middelbaar, laag en zeer laag opgeleiden, analfabeten, moeilijk lerenden, buitenlanders, dislectici, enz. enz. de mogelijkheid tot goed spellen bewust wordt onthouden. En ook niet een waarin het taalonderwijs ten gevolge van de superioriteitswaan van de hoogst opgeleiden verpest wordt door een *odeloos* moeilijke spelling, een spelling ... *slegs vir hoger opgeleides*!

Noten

- 1 Nederlandse Taalunie *Rapport van de Werkgroep ad hoc Spelling* o.l.v. prof. dr. G. Geerts Voorzeten 20, Stichting Bibliographia Neerlandica, 's-Gravenhage, 1988.
- 2 Elk woord op slechts één manier schrijven betekent alleen dan spellingverbetering als die manier de beste is, dat wil zeggen de meest fonologische.
- 3 Zie publicaties van onder anderen P. Bierman, A.C. de Haan, G. v.d. Heijden, J.C. Klaassen, G. v.d. Klugt, G.A. Kohnstamm, W.L.K. van Oosten, P.C. Paardekooper, W.B. Rombouts, frater S. Rombouts, B. Slooten, H.L. Storm, B.P. Visser, en J. Berits.
- 4 Inlichtingen over de VWS en een lijst van verschenen publicaties zijn verkrijgbaar bij de secretaris van de vereniging: P. Bierman, Nobelweg 82, 6706 GE Wageningen, tel. 08370 — 14446.
- 5 De slechte leerbaarheid van de spelling wordt veroorzaakt door de nodeloos moeilijke spelling van de werkwoorden en de bastaardwoorden, het op twee manieren spellen van de fonemen /ei/ en /au/, de grote frekwentie van stomme letters en het op twee manieren spellen van de klinker /ie/ in open lettergrepen.
- 6 Zie hiervoor onder meer: Jan Berits '‘n Nieuwe sgool, ‘n nieuwe spelling?’ in: *Moer* 1985/1, p. 3-5.
- 7 Afwijkingen van de officiële spelling zijn in die zin geen taalfouten dat ze vrijwel nooit verkeerd begrijpen van de tekst tot gevolg hebben.
- 8 Het volgende fragment uit het rapport van de werkgroep (bladzij 158) verdient alle aandacht van het Ministerie van de Taalunie: 'Spelling is in wezen een cultureel gegeven, dat als zodanig niet te reduceren is tot een puur economisch probleem. De Werkgroep is daarom van mening dat aan het financieel-economisch argument geen doorslaggevende betekenis mag worden toegekend.'
- 9 Omdat ministers van Cultuur en ministers van Onderwijs de plicht hebben alles in het werk te stellen ter verrijking van de cultuur en ter verbetering van het onderwijs zouden juist zij overtuigde voorstanders moeten zijn van de *werkelijke* spellingverbetering die de VWS propageert.